

EREVNA

Innehåll

”Listiga som ormar”	
Av prof. H. Odeberg	51
Fåfänga ord	
Av prof. H. Odeberg	55
Hörnsten — Slutsten.	
Akrogoniaíos	
Av fil. doktor Johan Pettersson	60
Källor och litteratur	64
Profeten Jesajas bok i NT.	
Av Alvar Marklund	64
I Inledning	64
II En översikt över Jesajas utsagors innehåll	65
III Profeten Jesaja i NT	68
Slutet av Apostlagärningarna, Apg. 25-26	79
Paulus kommer till Rom, Apg. 28:15 ff.	80
IV. Avslutning	80
Tablå: GT:s böcker citerade i NT.	84
Innehåll:	86

"Listiga som ormar"

Av prof. H. Odeberg

Uttrycket "listiga som ormar" har uppkommit ur en jämförelse mellan två bibelställen. Det ena är Matteus ev. 10:16, där Jesus säger till de tolv lärjungarna: "Se, jag sänder eder åstad såsom får mitt in ibland ulvar. Varen därför kloka såsom ormar och menlösa såsom duvor." Det andra är Första Mosebok 3:1, där det om ormen i paradiset, förföraren, heter: "Men ormen var listigare än alla andra markens djur." Det ligger något berättigat i att på svenska använda uttrycket "listiga som ormar" i st.f. "kloka såsom ormar" för att återge Jesu ord i Matteus 10, ty det grekiska ord i grundtexten, nämligen "fronimos", som översatts på svenska med "klok", är precis det ord, som den grekiska översättningen av Gamla Testamentet har för "listig" i Första Mosebok 3:1. Och det ordstavsartade uttrycket "listiga som ormar" eller "listig som ormen" var för de samtida judarna förknippat med berättelsen om ormen i paradiset. Och när lärjungarna hörde detta ord av Jesus, kunde de svårligen ha undgått att tänka på just de orden om ormen i paradiset. Det grekiska ordet betyder eljest riktigt nog: förståndig, förnuftig, klok, insiktsfull. Vad det nu närmast gäller i detta bibelstudium är att komma till en uppfattning om eller åtminstone en aning om, vad Jesus menat med denna uppmaning till lärjungarna: "Var listiga (eller: kloka) som ormar och menlösa såsom duvor."

Det gäller då först och främst att varken *omtolka* uttrycket, för att göra det rimligt eller lättfattligt, ej heller försvaga eller uttunna det, utan det måste få stå där i sin ursprungliga kraft och skärpa. Och uttrycket "listiga som ormar" måste ju vidare stå tillsammans med uttrycket "menlösa som duvor." De äro ju sammankopplade av Jesus själv och tillsammans utgöra de en av de många paradoxer, som äro så utmärkande för Jesu sätt att tala och lära. I det sammanhanget kan det kanske vara av intresse att nämna, att om man försöker översätta dessa ord till galileiska (galileisk-arameiska), det språk som Jesus sannolikt yttrade dem på, så få vi en konstruktion, som mycket väl kunde återgivas på svenska så här: "Var listiga som ormar, i det att ni är menlösa som duvor", alltså: "på det sättet att ni är menlösa som duvor."

Men eftersom dessa båda satser höra så nära ihop, så måste man ju också söka ett svar på frågan: vad menas här med att vara menlösa som duvor. Det grekiska ord, som översatts med "menlös" betyder egentligen "oblandad", "osammansatt" och använt om en person kan det då betyda just som vi också kan säga: osammansatt, enkel, ensriktad, oskuldssfull, utan biavsikter eller en i vars karaktär, i tankar och handlingar icke är inblandat något ont: sveklös, oklanderlig, fläckfri, ren. Det är det ord Paulus använder, då han i Filipperbrevet 2:15 uppmanar de kristna att vara "otadliga och rena, mitt ibland ett vrångt och förvänt släkte", en förmaning, som låter som en anspelning på Jesu nyssnämnda ord. Ännu närmare anknytning till detta Jesu ord ha vi hos Paulus i sista kapitlet av Romarebrevet, där han säger: "jag skulle önska, att ni var kloka i fråga om det goda och menlösa i fråga om det onda." Detta uttalande skulle ju kunna betraktas som en Pauli uttolkning eller åtminstone tillämpning av Jesu uppmaning till lärjungarna.

Det gäller nu alltså, att verkligen vara oblandad, enkel, ensriktad, menlös ifråga om det onda. Och det gäller då särskilt "bland ulvarna", d.v.s. gentemot förtal, hån, smädelse och för-

följelse, vilket ju Jesus ställer i utsikt för de lärjungar, som förbli sanna lärjungar, och som han säger skall möta dem både utanför kyrkan och inom kyrkan. Den list, som de då skola använda, är den menlöses list, man skulle kunna tillspetsa det så: listen hos den som är utan list. De kan ju icke möta det ondas list med samma list, ty då skulle de ju själva bli onda, och de skall ju tvärtom vara menlösa ifråga om det som är ont. Man skulle då kunna tänka sig, att det vore fråga om att vara insiktsfull och klok, så att man genomskådar det ondas försåt och således icke faller för det men även en sådan tolkning kan lätt leda vilse. Och fel tolkning måste det bli, om man fattade det så, att det gällde för lärjungarna att uppöva sin egen klokhet, så att de aldrig kunde bli överlistade. De egna resurserna kunna aldrig räcka till ens hos den mest begåvade. Och det är genomgående för hela Jesu undervisning och för hela Nya testamentet, att evangeliet ingalunda är avsett endast för kloka och begåvade, att endast de skulle kunna vara kristna utan det är ett evangelium för de små, sådana som är enkla och okonstlade och oförsigkomna ifråga om klokhet. Paulus uppmanar också de kristna, att icke vara ”kloka utav sig själva, i sig själva” eller som det är översatt i vår svenska bibel: hålla sig själva för kloka (Rom. 11:25, 12:16). Och om man överhuvud taget icke skall vara klok i sig själv, så måste det gälla även den klokhet, som består i att förstå det ondas verksamhet.

Det måste alltså vara fråga om en list, som icke består i förmåga av kloka beräkningar och planer. Vad kan det då vara för list? För en klokskap?

Om det icke är en klokhet i oss själva, så måste det vara en klokhet hos någon annan. Och det är då för en Jesu Kristi lärjunge naturligt, att han ser sig hänvisad från sig själv till Kristus, enligt det grundläggande ordet, återigen av Paulus: ”Nu lever jag icke mera jag utan Kristus lever i mig”, och då Kristus lever i honom så kan han också säga att han lever i Kristus.

I Nya testamentet skildras nu verkligen *en* list av stora mått, en list av världshistoriska, världsomfattande, världsgenomgripande mått. Och denna världsgenomgripande, omgestaltande, list, det var också den fullkomliga oskuldens, menlöshetens, det menlösa offerlammets list. Det var den menlöshetens list, som heter: "Jesu död på korset." Här var all onskans klokhets och makt mobiliserad för att för alltid krossa Hans verk och hölja hans namn i skam och vanära. Och detta lyckades. Men i och med att det fullständigt lyckades så blev det ett fullständigt misslyckande. Kristi kors blev något som för alltid inristades i världens historia, och som står där som ett outplånligt seger-tecken.

Och en antydning om var denna list djupast hade sin rot, få vi åter genom Pauli ord — och denne Paulus skrev ju i Kristi anda: "Han utblottade sig själv, och han ödmjukade sig själv och vart *lydig* intill döden, intill döden på korset." Den fullkomliga lydnaden, den fullkomliga utblottelsen, den fullständiga hängivelsen, det var det, som överträffade och besegrade alla onda viljors och krafternas list.

Så kan vi möjligen ana var denna list består, den klokhets, som är som ormens, och som överträffar den. Det är frånvaron av all klokhets i det onda och mot det onda, allt av egen kraft, beräkning, av egna resurser. Det är att helt förlita sig på Herren och hålla sig till honom och hans ord. Det betyder ju då ingalunda att man undkommer lidanden, förföljelse, förakt, hån. Men det betyder att man mitt i allt detta är på ett underligt och underbart sätt bevarad. Att man lever i en ständig och varaktig trygghets, frid, glädje. Det betyder att vara bekymmerfri mitt under bekymmer, att som Paulus säger, vara "plågades dock alltid glade".

Denna egendomliga, ofattliga trygghets var för Jesu Kristi apostlar en realitet.

Den klokhets, som övergår all annan klokhets, det är att enkelt, osammansatt, menlöst hålla sig till Kristus och Hans ord.

Den underbara frid och trygghet som detta ger har Paulus beskrivit med sådana ord som dessa: ”Vem skulle kunna skilja oss från Kristi kärlek? Månne bedrövelse eller ångest eller förföljelse eller hunger eller nakenhet eller fara eller svärd? Så är ju skrivet: ’För din skull varda vi dödade hela dagen, vi hava blivit aktade såsom slaktfår.’ Nej, i allt detta vinna vi en härlig seger genom Honom, som har älskat oss. Ty jag är viss om, att varken död eller liv, varken änglar eller andefurstar, varken något som nu är eller något som skall komma ... skall kunna skilja oss från Guds kärlek i Kristus Jesus, vår Herre.”

Fåfänga ord

Av prof. H. Odeberg

Uttrycket ”fåfänga ord” kommer från Matteusevangeliets tolfte kapitel trettiosjätte vers, där följande märkvärdiga uttalande av Jesus anföres: ”Jag säger eder, att för vart och ett fåfängt ord, som människorna tala, skola de göra räkenkap på domedag.” Det grekiska ord i grundtexten, som är översatt med ”fåfängt”, nämligen *argos* betyder helt allmänt: utan verkan, oduglig, meningslös, innehållslös. Det ligger då nära till hands att man tyder det Jesus här säger på detta sätt: ”allt tal, allt vad en människa säger, som icke är allvarligt och genomtänkt och åstadkommer något nyttigt, det är av ondo”, och många som tagit Jesu ord på allvar ha också tytt det på detta sätt och de ha då också försökt tillämpa dem på så sätt, att de fördömt allt tal som icke är allvarligt, väl genomtänkt och sysslar med de högsta ting. Och den egentliga konsekvensen blir då, att endast andliga samtal passa för en kristen och att allt annat tal är inte blott värdelöst utan direkt av ondo och fördömligt.

Är nu detta riktigt? För att svara på den frågan gör man nog bäst i att först fråga sig, vad det här gäller. Och det är lätt att

svara på. Det gäller ju vad Jesus menar med dessa ord; det gäller alltså inte vad *vi* menar eller vad lärjungarna menade, utan vad *Jesus* menar. Och då kommer man ihåg, att Jesus så ofta vänder upp och ner på vanliga föreställningar och sätt att resonera. Det skildras ju så ofta i evangelierna, huru lärjungarna själva gång på gång blevo häpna över detta. De fick lära sig, att deras sätt att tänka och bedöma var bakvänt. De fick lära *om*. Ett särskilt vägledande exempel på detta är ju, när Jesus ställer fram barnet, som det som är närmast himmelriket, ja, som hör himmelriket till, och att ingen kan komma in i himmelriket utan att vända om och bli som ett barn. Han hänvisar alltså till barnets sätt och sinnelag, ja, till det barnsliga.

Om vi nu tillämpa exemplet med det barnsliga på detta tal om de fåfänga orden, så pekar det ju mot att vi även här måste vända upp och ner på det invanda och naturliga sättet att resonera. Liksom det rätta sinnet och väsendet är det barnsliga så blir ju det rätta talet närmast det barnsliga. Fåfänga ord skulle då helt enkelt vara alla ord, allt tal, som icke är barnsligt, allt sådant som inte talas såsom av barn inför Kristus. Barn inför Kristus äro sådana, som äro glada och fria och omedelbara och okonstlade. Och de som äro glada barn inför Kristus äro vänner tillsammans, glada vänner tillsammans.

Detta, att fåfängt tal skulle vara allt tal som inte är barnsligt, det är tillräckligt bakvänt och orimligt för att det skulle kunna tänkas, att detta är vad Jesus verkligen menat. Men nu är det ju så, att när man tar fasta på något sådant ord, som Jesus sagt, och som vänder upp och ner på vanliga föreställningar, så finner man ofta rätt snart, att det är logiskt och konsekvent, alltså att det stämmer med vad han eljes säger. Men icke bara detta, utan man upptäcker också, att det stämmer med verkligheten, med erfarenheten — om man nämligen ser på den med oförfalskad blick. Nu vet vi, att det som Jesus vill ha hos lärjungar, det som han vill ge dem — och därmed ville se hos alla — det är glädje

och frid och inbördes vänskap, öppenhet och frihet. Då kan man ju lätt fråga sig: vad är det för slags ord, för slags tal, för slags samtal som stämmer med ett sådant tillstånd? Om man tänker sig en krets av vänner, som sitta tillsammans — så är det ju [så] Jesus vill ha sina lärjungar och den bilden är det han oftast använder för tillståndet i himmelriket — vad för ord och vad för tal är det då som hör ihop med glädjen och befordrar glädjen i denna krets? Är det när någon talar på förhand väl uttänkta och utstuderade ord, med strängt och tungt allvar, eller är det när orden komma fram direkt ur hjärtat, naturligt, otvunget, fritt, spontant, ja, varför icke säga just barnsligt? Skulle icke de allra flesta säga, att det är det senare? Det utstuderade talet gör ju ingen människa glad lika litet som det utstuderade och självmedvetna sättet.

Skulle det då betyda att alla allvarliga ord, allt allvarligt tal vore fåfänga ord och fåfängt tal och endast tomma, tanklösa, lekfulla, skämtsamma, menlösa ord vore riktiga. Nej, detta vore ju att vända upp och ner på vanliga föreställningar på ett bakvänt sätt. Man kommer icke till det riktiga bara genom att vända upp och ner på vanliga föreställningar. Det är icke vilket sätt som helst att vända bakfram på sitt vanliga sätt att tänka, som gör att man finner verkligheten eller det riktiga, utan det är att vända upp och ner på det så som verkligheten själv gör. På samma sätt är det icke vilket sätt som helst att göra en paradox, som träffar Jesu mening, utan endast hans egen paradox. När det gäller detta om fåfängt tal kunde vi kanske uttrycka det så: här kan tillämpas den allmänna regel, som Jesus uttryckt så: den som vill bevara sitt liv, han mister det, men den som mister sitt liv, han vinner det. (Egentligen står det ännu mera radikalt: den som vill bevara sig själv, han mister hela sig själv, men den som ger upp sig själv, han vinner sig själv.) Den som talar — om än i bästa välmening — med avsikten att vinna något, att hans ord skall ha verkan, hans tal blir fåfängt och det förkväver

livet, ty han tänker i grunden endast på sig själv, på det intryck han gör, det är sig själv han har i blickpunkten, han söker sitt eget, sig själv. Och han ger således ingenting åt andra. Men vänner, som otvunget och utan tanke på någon verkan tala om sådant, som naturligt kommer för dem, hur enkla och barnsliga och vardagliga saker det än är, de ge varandra i ett ständigt utbyte och i en sådan samvaro kunna ofta — just då ingen avsikt finnes — de djupaste, finaste ting komma fram, livets viktigaste och djupaste frågor och tankar komma till uttryck. Och det kan till och med ske, att man just i samvaron lever mitt upp i och omgiven av livets högsta hemligheter även då de icke direkt berörts med ett enda ord. Eftersom den verkliga glädjen är av gudomligt ursprung, har en samvaro i glädje alltid gett något av det gudomliga, det högsta. Den som ger den andre glädje med det enklaste, barnsligaste oavsiktliga vänskapsord, han har gett honom något från den djupaste, den hemlighetsfulla tillvaron, tillvarons källsprång.

I detta sammanhang är det betecknande, vad Jesus säger närmast före det han talar om de fåfänga orden. Det heter där: ”Varav hjärtat är fullt, därav talar munnen. Den goda människan frambär gott ur hjärtats goda förråd, och den onda människan frambär ont ur sitt onda förråd.” Med detta kan jämföras vad han säger på ett annat ställe (Matt. 7:18): ”Ett gott träd *kan* icke bära ond frukt, icke heller kan ett dåligt träd bära god frukt.” Det som säges, där andan är glädje och frid och förtroende — såsom barn inför den Högstes ansikte — det som där säges av dem som är tillsammans i denna anda, det kan icke ge annat än gott, vad än som är ämnet man kommer in på.

Således kan man gott säga, att alla ord äro fåfänga, i Jesu mening, som icke äro barnsliga, i Jesu mening. Och detta gäller i alla lägen, i alla situationer. Också inför sådant, som mänskligt sett endast är djup tragik och där vi stå inför det hårda och tunga och dystra. Lärorikt är samvaron och samtalet mellan Jesus och

hans lärjungar timmarna innan han skulle gå till Getsemane och korsdöden. Kan någon allvarstyngdare, mer ödesdigert tragisk, mer avgrundsmörk situation tänkas. Men vad säger han där. Jo, han säger: det som jag nu talat till er, det har jag talat för att ni skall vara glada, för att min glädje skall bo i eder och för att eder glädje skall vara *fullkomlig*. Och så manar hans apostel Paulus sina församlingar, att såsom barn inför Kristus, alltid, under alla förhållanden vara glada och att låta Kristi frid bo i sina hjärtan. Till att äga den äro de kallade. Orden om denna höga och djupa glädje, denna djupa och beständiga frid, de äro inga tomma ord, intet fåfängt tal. Och detta är nu ett budskap avsett för varje människa; var och en är genom Kristus inbjuden att komma och taga emot den glädje och den frid, för vilken hon är ämnad.

Fig. 1. Rundbågen i den igenmurade nord-portalen i Skee kyrka, Bohuslän. Foto av förf. den 16 oktober 1953.

Hörnsten — Slutsten.

Akrogoniaíos

Av fil. doktor Johan Pettersson

Alltså ären I nu icke mer främlingar och gäster, utan I haven medborgarskap med de heliga och ären Guds husfolk, uppbyggda på apostlarnas och profeternas grundval, där hörnstenen är Kristus Jesus själv, i vilken allt det som uppbygges bliver sammanslutet och så växer upp till ett heligt tempel i Herren. (Ef. 2:19 -21.)

I den igenmurade nord-portalen i Skee medeltidskyrka i norra Bohuslän finns ett rundbågsvalv bestående av tio kil-

formade stenar, av vilka slutstenen i valvets topp har ett uthugget människohuvud, fig. 1. En liknande sten, som numera dock icke ingår i något valv, förvaras i tornkammaren till Tanums kyrka i Bohuslän. Denna sten har med all säkerhet haft sin plats i den under 1800-talet rivna medeltidskyrkan, vilken stod på samma plats som den nuvarande, ehuru kyrkans orientering troligen var något annorlunda.

Tanum-stenen har jag varit i tillfälle att mäta. Den har höjden 35 cm och samma bredd upptill, medan bredden nedtill är 26 cm. Den är således klart kilformad, och måste med all sannolikhet ha ingått i ett valv. Stenens djup är 53-56 cm. Reliefen är icke så skarpt uthuggen som i Skee-stenen, och ansiktets konvexitet är blott 4 cm. Frågan är nu vad stenfigurerna föreställa. Det kunde ligga nära till hands att förmoda, att bilderna återgiva de helgon, till vilka kyrkorna en gång blivit dedicerade. Emellertid voro Tanums och Skee kyrkor invigda åt olika helgon, nämligen Tanum åt jungfru Maria och Skee åt S:t Olof. (Huitfeldt, 1879, s. 384 och 389.) Därför är det knappast troligt att de båda snarlika valvstenarna från Tanum och Skee återgiva *olika* helgon, det ena kvinnligt och det andra manligt. Troligare är att de avbildat kyrkans herre, Kristus. Tanum-stenen har emellertid en anmärkningsvärd detalj, som Skee-stenen saknar, nämligen två "utbuktningar" på ömse sidor om bildens panna. Dessa "utbuktningar" sitta i jämnhöjd med varandra och mitt emellan bildens ögonhål och hjässa, således avsevärt *över normal öronhöjd*. Även om man härav inte kan draga några säkra slutsatser, eftersom bilden konstnärligt sett är ganska grovt huggen, så är det inte omöjligt, att dessa "utbuktningar" markera en törnekrona, Kristi lidandes segerkrans.

Om vi alltså förutsätta, att såväl Tanum-stenen som Skee-stenen avbildat Kristus, så är det anmärkningsvärt, att båda dessa stenar äro *valvstenar*. Den omständigheten att Tanumstenens ursprungliga läge är okänt och att Skee-stenens placering kan

vara sekundär äro härvid av underordnad betydelse. Ur estetisk synpunkt vore det omöjligt att tänka sig annat än att dessa stentar varit avsedda som *slutstenar*, genom vilka ”allt det som uppbygges bliver sammanslutet”.

Då Tanum-stenen och Skee-stenen sålunda förkunnat ett tidlöst Kristusbudskap, erhåller man härav ett visserligen obetydligt men dock klart dokumenterat bidrag till en omstridd tolkningsfråga, nämligen frågan om, uttydningen av verserna 20-21 i Efesierbrevets andra kapitel. (Jfr Sak. 4:7.) I vår nu gällande bibelöversättning heter det här, att ”hörnstenen är Kristus Jesus själv, i vilken allt det som uppbygges bliver sammanslutet och så växer upp till ett heligt tempel i Herren”. Här säges sålunda uttryckligen att Kristus är både hörnstenen och den, i vilken ”det som uppbygges bliver sammanslutet”. För vanlig mänsklig logik är detta betraktelsesätt främmande, och jag skall därför i korthet återgiva hur ett par exegeter behandlat problemet.

Joachim Jeremias har undersökt sambandet hörnsten — slutsten (*kefale gonías* — *akrogoniaios*) och därvid med utgångspunkt från Salomos Testamente påpekat, att *kefale gonías* och *akrogoniaíos* sammanställas redan av Tertullianus, Symmachos, Aphrahat, Targum och Talmud. (Jeremias, 1930, s. 264 ff.) I ett senare arbete anför Jeremias ytterligare belägg för att ordet *akrogoniaíos* har betydelsen ’slutsten’. Han påpekar sålunda, att även Prudentius har sammanställt *kefale gonías* och *akrogoniaíos* och återgivit båda orden med *caput templi*. Jeremias hänvisar även till ett par ställen i synagogans poesi (13. Keroba) där det talas om *toppsten* resp. *portöppningens hörnsten*. Under hänvisning till Salomos Testamente 23:3 hävdar Jeremias, att med ’hörnsten’ avsågs den som avslutning av bygget över *ingången till tempelhuset infogade slutstenen*. (Jeremias, 1938, s. 155 f.)

Att ordet *akrogoniaíos* har betydelsen ’slutsten’ hävdas även bestämt av Gerhard Kittel, vilken bl.a. hänvisar till Salomos

Testamente 22:7. Kittel framhåller vidare, att såväl Ef. 2:20 f. som 1 Petr. 2:1-10 skildrar församlingen såsom det andliga templet, där apostlarna och profeterna utgöra byggnadens grund och Kristus slutstenen, som sammanfogar och fulländar byggnadsverket. (Kittel, 1932-33, s. 792 f.)

En från Jeremias och Kittel klart avvikande uppfattning representerar Ernst Percy, vilken inledningsvis framhåller det obestridliga faktum att Kristus själv är grundstenen (*akrogoniaíos*) eller — vilket språkligt sett är lika möjligt — att han är *grundens akrogoniaíos*. Tolkningen att *akrogoniaíos* skulle vara lika med 'slutstenen' synes enligt Percy *helt utesluten*. I stället anser han att Kristus är den *viktigaste delen* i grunden. Percy tillägger, att man framför allt måste observera, att det är frågan om en byggnad, som ännu befinner sig under byggnad och att slutstenen därför ännu inte kan vara lagd. (Percy, 1946, s. 331 f.)

Percys bevisföring är logiskt oantastlig, men det är tveksamt om man kan anlägga ett logiskt betraktelsesätt på en symbolisk framställning av irrationella relationer. Det bör i stället uppmärksammas, att frågeställningen icke karakteriseras av huruvida slutstenen *är lagd* eller huruvida den *kommer att läggas*. Väsentligt är däremot det förhållandet att Kristus är *både* hörnstenen *och* slutstenen i Guds andliga tempelbyggnad. Kristus betygar själv och säger: "Jag är A och O, begynnelsen och änden." (Upp. 21:6. Jfr Upp. 1:8 och 22:13.)

Slutstenarna från Tanum och Skee kunna givetvis inte på något sätt bidra till klarläggandet av problemet hörnsten — slutsten i de äldsta bibelhandskrifterna. Vad de däremot vittna om är hur man redan under medeltiden *tolkat* ordet om Kristus såsom hörnstenen, i vilken allt det som uppbygges bliver sammanslutet.

Källor och litteratur

Diatheke Solomontos. Text with Critical Apparatus. (The Testament of Solomon. Leipzig 1922. Ingår i Untersuchungen zum Neuen Testament 8-10, Leipzig 1920-24.)

Huitfeldt, H. J. Biskop Eysteins Jordebog. Fortegnelse over det geistlige gods i Oslo bispedømme omkring Aar 1400. Christiania 1879.

Jeremias, J., Kefale gonías — Akrogoniaíos. (Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde der älteren Kirche begr. von Erwin Preuschen, herausgegeben von Hans Lietzmann und Walther Eltester.) Bd 29. Giessen 1930.

Jeremias, J., Eckstein — Schlusstein. (Ibid.) Bd 36. Berlin 1938.

Kittel, G., Akrogoniaíos. (Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament. I: A-G) Stuttgart 1932-33.

Percy, E., Die Probleme der Kolosser- und Epheserbriefe. (Skrifter utgivna av Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundet i Lund. XXXIX.) Lund 1946.

Profeten Jesajas bok i NT.

Av Alvar Marklund

I Inledning

Jesaja, Amos' son, Juda rikes förste profet, framträdde år 740 f.Kr. Han var bosatt i Jerusalem och antages ha varit av förnämlig börd. Han umgicks med präster och kungliga ämbetsmän och förmodas ha haft direkt kontakt med konungahuset (7:3, 8:2, 22:15). Han uppträdde i ett bestämt medvetande av att vara Herrens profet i motsats till vad förhållandet var med t.ex. Amos, som inte ville kalla sig för ”varken profet eller profetlärjunge”, Amos 7:14. Under Jesajas barndom inföll just denne

profets (Amos') verksamhet och under hans ungdom Hoseas, båda i Nordriket. Jesaja kallades år 740 f.Kr. (6:1). Traditionen gör gällande att han omkring år 700 f.Kr. led martyrdöden.

I Syraks bok ges en träffande karaktäristik åt "konungen bland profeterna, fursten i andens värld" (Stave), då han skildras på följande sätt: "... den store och i sina syner sannfärdige ... Med mäktig ande skådade han det tillkommande och tröstade de sörjande på Sion. Han uppenbarade vad som skulle komma intill en avlägsen framtid, och det förborgade förrän det ännu hade inträffat." (Syrak 48:22-25.)

II En översikt över Jesajas utsagors innehåll

Innehållet i profeten Jesajas bok låter sig rätt väl uppdelas med hänsyn till det dubbla uppdrag, som hörde med till hans profetkallelse och som tydligt utmärker hans gärning, nämligen dels siarens, profetens, dels genom att förkunna Guds frälsning vara en "tröstare på Sion".

Det är i ögonen fallande och bör läggas vikt vid orden *skåda* (1:1, 2:1) och *se* (6:1). Karaktäristiken hos Syrak (48:22 f.) är ingen tillfällighet, utan den svarar mot ett faktiskt och betydelsefullt förhållande. Jesaja *skådar* angående Juda och Jerusalem och angående framtiden (9:1) "det som skulle komma". I kraft härav talar han om ett avfall (1:4) från Herren på vilket skulle följa fångenskap (5:13) och ödeläggelse (5:5-6, 7:23).¹⁾

På samma sätt ser han och uttalar sig om framtiden för Babel, Assyrien, Damaskus, Etiopien, Egypten, Edom, Arabien, Tyrus etc. (kap. 13-22). Men ända in i en avlägsen framtid skådar han — över och förbi många århundraden i sitt folks historia. Om detta giva utsagorna i kap. 9-12 förhoppningsfulla besked i det att Fridsfursten och hans rike uppfyllt med glädje (kap. 12) och harmoni (kap. 11) framställs. Synen i kap. 35 t.ex. och slutsynerna i kap. 60-66 äro likaså att hänföra till det han i den "avlägsna" framtiden skådade.

Med samma skärpa som profeten ser det *avlägsna*, skådar han på det som sker runt omkring honom och kan uttala sig om det. Sålunda kan han fastslå, att det som händer, själva historien, är *förutsägelser*, som bli dagshistoria. ”Vad förut skedde, det hade jag för länge sedan förkunnat; av min mun var det förutsagt, och jag hade låtit eder höra därom. Plötsligt satte jag det i verket, och det inträffade. Eftersom jag visste att du var så styvsint, ja, att din nacksen var av järn och din panna av koppar, därför förkunnade jag det för länge sedan och lät dig höra därom, innan det ännu skedde, på det att du icke skulle kunna säga: ’Min gudastod har gjort det, min gudabild, den skurna eller den gjutna, har skickat det så.’ Du hade hört det, nu kan du se alltsammans; viljen I då icke erkänna det?” (48:3-6). Genom att så tala ställer han folket till ansvar inför Skriften och fastslår att hela livet är en religiös fråga.²⁾

Motsatsen till Jesajas skådande — det finns nämligen en i ögonen fallande motsats — är att ”Israel känner intet, mitt folk förstår intet” (1:3). Med hänsyn till detta bestämmes hans uppgift och utformas hans första utsaga. Det är på nytt värt att fästa avseende vid, att vi i sjätte kap., som omtalar hans kallelse och citerar hans första profetia, få läsa om vad Jesaja *skådar*, ser (6:1), och vad han *hör* (6:8). Sålunda meddelas en av de allvarligaste profetutsagor Bibeln känner till och som i sitt tidlösa allvar gäller än i dag överallt där man övergiver Herren:

”Hören alltjämt, men förstå intet;
Sen alltjämt, men förnimmen intet.
Förstocka detta folks hjärta
och tillslut dess öron
och förblinda dess ögon,
så att det icke kan se med sina ögon,
eller höra med sina öron,
eller förstå med sitt hjärta
och omvända sig och bliva helat.” (Jes. 6:9-10.)

Med all sannolikhet var profeten ensam om att förstå ut-sagans innebörd och i sin förskräckelse frågar han: ”För huru lång tid, Herre (6:11)?” I det svar han fick fanns visserligen tröst, men den skulle givas först efter tider av djup nöd.

Med sin utsaga har Jesaja konstaterat att Israel är förstocket (jfr Rom. 11:25), är i mörker och uppfattar icke profetsynen (29:10-11). Det som var förborgat för Jesu samtida (Matt. 13:14 f.), var på samma sätt fördolt för Jesajas samtida, ty redan då var något givet dem till frälsning eller till anstöt (28:16). Och liksom Abraham genom sin tro ”skådade” Kristi dag (Joh. 8:56), så hindrades det Israel till vilket Jesaja talade, genom sin otro att se sin situation och sin räddning.

Om Jesajas profetutsagor utmärkas på det sätt som jag här har antytt, så kan man vidare säga i likhet med Syrak, att ”han tröstade de sörjande på Sion”, ja, att detta bestämt är ett *kännetecken* för hans profetior.

Senare delen av boken börjar: ”Trösten, trösten mitt folk, säger eder Gud . . .” (40:1).³⁾

Den omständigheten att Jesaja förkunnar tröst i en tid med så stor andlig olycka för folket är anmärkningsvärd men bör ses som en följd av att Gud har genom löften till Israel fordom åtagit sig detta folk ända därhän, att han i 2 Mos. 4:22 betygar: ”Israel är min förstfödde son.” — Jes. 28:16 upplyser även om anledningen till att Israel aldrig i total mening kan bli till intet; domen når endast en viss gräns. Därför kan Herren genom sin profet trösta de ”sörjande på Sion”. Uttrycket synes syfta på en särskild grupp bland folket.

Jesaja tröstar med Herrens ord, vilket alltifrån begynnelsen och utväljelsen hade för utkorelsens skull formulerats så som det heter i 41:10, 43:2, 46:3-6 m.fl. (Jfr. 1 Mos. 15:1, 2 Mos. 4:11-12, 22.) Realismen i de citerade orden visade Herren genom att ”åtfölja” (1 Kor. 10:1-4) Israels barn under vandringen

mot Kanaan — om dagen i en molnstod och om natten i en eldstod samt att på annat sätt uppehålla dem.

Jesaja har framhållit för folket den allvarliga andliga situation, som skulle leda till undergång. Mot denna bakgrund kan han emellertid predika en frälsning, som anammad blir till tröst, ty när folket omvänder sig låter Gud sin utkorelsetanke taga gestalt hos dem i en oanad ”frälsning”, ett helt nytt tillstånd.⁴⁾ (52-53. Se även de många framtidssynerna, kap. 11, 35, 49, 60-66.)

Det som i detta sammanhang uppmärksamheten inriktar sig på är hur tidlös och gränslös profeten är i sin förkunnelse. Han dels lever mitt ibland sitt folk, ett avfälligt folk, dels, och samtidigt, lever han i framtiden och kan omtala den storhet och härlighet som hör den till. Han ”rör” sig i tiden och genom hela historien. Profetuppdraget har gett honom ett djupt och vitt perspektiv.⁵⁾

III Profeten Jesaja i NT

Att profeten Jesajas bok intar en särställning bland GT:s böcker får man bekräftat på många sätt men i första hand genom NT, som undervisar utifrån Jesajas utsagor i en större omfattning än vad som kan sägas vara fallet med andra profetböcker. Det är detta förhållande som det följande avser att visa.

* *Det schema, som här införes*, i vilket GT:s böcker i NT kan avläsas, vill visa hur profeten Jesajas bok förekommer i jämförelse med övriga GT:s skrifter. Citaten är inprickade efter NT i vår svenska översättning.

Anmärkningar till schemat:

1. GT:s och NT:s beroende av varandra är klart ådagalagt i de c:a 2.000 citaten från GT i NT.

2. Schemat visar en siffermässig motsvarighet till vad Jesus

talar om i Luk. 24:44, då han hänvisar till det som om honom var skrivet i "Mose lag och hos profeterna och i psalmerna".

3. Vid genomläsandet av NT ur synpunkten av citaten från GT, finner man att de nytestamentliga författarnas samtida hade grundliga kunskaper i GT:s Skrifter, såsom betonats av prof. H. Odeberg. Det framgår tydligt om man lägger märke till enskilda händelser. Dessa visa nämligen i vilken hög grad Skriften bestämde deras tänkande, och det i sin tur förklarar de många citaten. Jag hänvisar till ett par exempel för att ge prov på vad det är som siffrorna på schemat redovisa.

Det ena är omnämnt i Joh. 9:30-31. — I diskussionen mellan den blindfödde och "judarna" där den botade ingalunda blir svarslös, heter det: "Ja, däri ligger det förunderliga, att I icke veten varifrån han (Jesus) är, och ändå har han öppnat mina ögon. *Vi veta* ju att Gud icke hör syndare, men också att om någon är gudfruktig och gör hans vilja, då hör han honom." — Om man närmare frågar sig: Vad ligger i detta '*vi veta*', så finner man att det inte kan vara vad den blindfödde själv har tänkt sig fram till, fastän en sådan sak kan förefalla riktig, ja, trolig, och många skulle tänka sig detta. Däremot redovisar mannen sin *Skrift*kunskap i sitt uttryck: *vi veta*. Och det är då bl.a. följande inlärdade han vet.

Hos Job heter det: "Nej, såsom ogudaktig må min fiende stå där och min motståndare såsom orättfärdig. Ty vad hopp har den gudlöse, när hans liv avskäres, när hans själ ryckes bort av Gud? Männe Gud skall höra hans rop, när nöden kommer över honom? Eller kan en sådan hava sin lust i den Allsmäktige, kan han åkalla Gud alltid? — Se, på fåfängliga böner hör icke Gud, den Allsmäktige aktar icke på slikt..." (Job 27:7-10, 35:13). — "Om jag hade förehaft mig något orätt i mitt hjärta, så skulle Herren icke höra mig. Men nu har Herren hört mig, han har aktat på mitt bönerop" (Ps. 66:18-19). "Herren är fjärran från de ogudaktiga, men de rättfärdigas bön hör han" (Ordspr.

15:29). ”Om någon vänder bort sitt öra och icke vill höra lagen, så är till och med hans bön en styggelse” (Ordspr. 28:9). ”Om I än mycket bedjen, så hör jag icke därpå” (Jes. 1:15).

Den blindföddes kunskap är som synes slående som argument mot ”judarna” och imponerande i sin omfattning och tydlighet.

Ett annat exempel ha vi i Joh. 12:34. Folket säger till Jesus: ”Vi hava hört av lagen att Messias skall stanna för alltid. Huru kan du då säga att Människosonen skall bli upphöjd? Vad är väl detta för Människoson?”

Om man på nytt frågar sig: vad ligger i detta ”vi hava hört”, så blir helt visst svaret detta: ”... jag skall befästa hans konungatron till evig tid” (2 Sam. 7:13). ”Jag skall låta hans säd bestå till evig tid, hans tron så länge himmelen varar. - - Hans säd skall förbliva evinnerligen och hans tron inför mig så länge som solen; såsom månen skall den bestå evinnerligen” (Ps. 89:30, 37). ”Du är en präst till evig tid efter Melki-Sedecks sätt” (Ps. 110:4). ”Så skall herradömet varda stort och friden utan ände över Davids tron och över hans rike; så skall det befästas och stödjas med rätt och rättfärdighet, från nu och till evig tid” (Jes. 9:7). ”De skola själva få bo där, så ock deras barn och deras barnbarn till evig tid; och min tjänare David skall vara deras hövding evinnerligen” (Hes. 37:25). ”Sedan fick jag, i min syn om natten, se huru en som liknade en Människoson kom med himmelens skyar; och han nalkades den gamle och fördes fram inför honom. Åt denne gavs välde och ära och rike, och alla folk och stammar och tungomål måste tjäna honom. Hans välde är ett evigt välde, som icke skall tagas ifrån honom, och hans rike skall icke förstöras” (Dan. 7:13-14).

Såsom folket i dessa exempel framstå ”fulla av” den kunskap som GT hade meddelat (och exemplen kunna mångfaldigas), så ha även NT:s författare varit ”fulla av” GT:s Skrift-

uppenbarelse och därför är som schemat visar NT genomträngt av GT.

Lägger man så därtill att även där man inte kan tala om citat det ändå är fråga om ett utläggande av Helig skrift (såsom prof. Odeberg ofta påpekar), så har vi sambandet och beroendet mellan skrifter i NT och GT tillräckligt bestyrkt. Vi har då också förklaringen till att författarna i NT i allt lät sig vägledas av GT.

4. De två bibelböcker som oftast citeras i NT är profeten Jesajas bok och Psaltaren.

För att i fortsättningen uteslutande ägna profeten Jesajas bok uppmärksamhet vill jag först sammanställa Jesajas-ord med motsvarande i NT. Jag gör jämförelserna med tanke på 1 Kor. — Upp. och skall sedan jämföra Jesaja med tanke på Matt. — Rom.-br. Avsikten med detta är att visa, att vad vi vanligen betrakta som ”kärnord” eller viktiga minnesord i NT eller fängslade beskrivningar i själva verket är ”lånat” från GT.

Jes. 28:16. Därför säger Herren så: Se, jag har lagt i Sion en grundsten, en beprövad sten, en dyrbar hörnsten, fast grundad; den som tror på den behöver icke fly.

1 Kor. 3:11. Ty en annan grund kan ingen lägga, än den som är lagd, nämligen Jesus Kristus.

Jes. 6:10. Förstocka detta folks hjärta, och tillslut dess öron och förblinda dess ögon, så att det icke kan se med sina ögon, eller höra med sina öron, eller förstå med sitt hjärta, och omvända sig och bliva helat.

2 Kor. 3:14, 4:4. Men deras sinnen blevo förstockade. När gamla förbundets skrifter föreläses, hänger ju ännu i denna dag samma täckelse oborttaget kvar; ty först i Kristus försvinner det. — Ty de otrognas sinnen har denna tidsålders Gud så förblindat, att de icke se det sken som utgår från evangelium om Kristi, Guds egen avbilds härlighet.

Jes. 53:6-12. Herren lät allas vår missgärning drabba honom. – fastän han ingen synd hade gjort, och fastän svek icke fanns i hans mun. ... Och han blev räknad bland överträdare, han som bar mångas synder och bad för överträdarna.

2 Kor. 5:21. Den som icke visste av någon synd, honom har han för oss gjort till synd, på det vi i honom må bliva rättfärdighet från Gud.

Jes. 52:11. Bort, bort, dragen ut därifrån, kommen icke vid det orent är; dragen ut ifrån henne, renen eder, I som bären Herrens kärl.

2 Kor. 6:17. Alltså ”Gån ut ifrån dem och skiljen eder ifrån dem, säger Herren; kommen icke vid det orent är.”

Jes. 49:13 b. Herren tröstar sitt folk och förbarmar sig över sina betryckta.

2 Kor. 7:6. Gud, som tröstar dem som äro betryckta, han tröstade mig genom Titus’ ankomst.

Jes. 55:10 b. ... så att han giver säd till att så och bröd till att äta ...

2 Kor. 9:10. Och han som giver saningsmannen ”säd till att så och bröd till att äta”, han skall...

Jes. 59:17. Och han klädde sig i rättfärdighet såsom i ett pansar och satte frälsningens hjälm på sitt huvud...

Ef. 6:14. Stån därför omgjordade kring edra länder med sanningen, och ”varen iklädda rättfärdighetens pansar”.

Jes. 66:15. Ty se, Herren skall komma i eld, och hans vagnar skola vara såsom en stormvind; han skall låta sin vrede drabba med hetta och sin näpst med eldslågor.

2 Tess. 1:8. Herren Jesus uppenbarar sig från himmelen med

sin makts änglar, ”i lågande eld”, och låter straffet drabba dem som icke känna Gud, dem som icke äro vår Herre Jesu evangelium lydiga.

Jes. 49:3. Och han sade till mig: ”Du är min tjänare, Israel, genom vilken jag vill förhärliga mig.”

2 Tess. 1:10. ... när han kommer för att förhärligas i sina heliga och visa sig underbar i alla dem som hava kommit till tro ...

Jes. 45:3. Och jag skall giva dig fördolda skatter och bortglömda rikedomar.

Kol. 2:3. ... ty i honom finnas visdomens och kunskapens alla skatter fördolda.

Jes. 28:16. Se, jag har lagt i Sion en grundsten, en beprövad sten, en dyrbar hörnsten, fast grundad; den som tror på den behöver icke fly.

2 Tim. 2:19. Dock, Guds fasta grundval förbliver bestående och har ett insegel med dessa ord: ”Herren känner de sina”, och: ”Var och en som åkallar Herrens namn, han vände sig bort från orättfärdighet.”

Jes. 40:6. Hör, någon talar: ”Predika!”, och en annan svarar: ”Vad skall jag predika?” ”Allt kött är gräs, och all dess härlighet såsom ett blomster på marken. Gräset torkar bort, blomstret förvissnar, när Herrens andedräkt blåser därpå. Ja, folket är gräs! Gräset torkar bort, blomstret förvissnar, men vår Guds ord förbliver evinnerligen.”

1 Petr. 1:24-25. Ty, ”allt kött är såsom gräs och all dess härlighet såsom gräsets blomster; gräset torkar bort, och blomstret faller av, men Herrens ord förbliver evinnerligen.

Jes. 66:22, 65:17. Ty se, jag vill skapa nya himlar och en ny jord.

2 Petr. 3:13. Men ”nya himlar och en ny jord”, där rättfärdighet bor, förbida vi efter hans löfte.

Vad Jesaja har av allvarligaste domsförkunnelse stöter vi på i Uppenbarelseboken i utsagorna om Babylons fall (Upp. 18). I beskrivningen av den nya jorden och den nya himmelen samt det nya Jerusalem hör vi Jesajas ord klinga särskilt harmoniska och hans språkbilder täcker väl i beskrivningen, som med stor skönhet träder emot läsaren.

Jes. 25:8. Han skall för alltid göra döden om intet; och Herren, Herren skall avtorka tårarna från alla ansikten, och skall taga bort sitt folks smälek överallt på jorden.

Upp. 21:4. Gud själv skall vara hos dem och skall avtorka alla tårar från deras ögon. Och döden skall icke mer vara till, och ingen sorg eller klagan eller plåga skall vara mer; ty det som förr var är nu förgånget.

Jes. 12:3. Och I skolen ösa vatten med fröjd ur frälsningens brunnar.

Upp. 21:6. Åt den som törstar skall jag giva att dricka för intet ur källan med livets vatten.

Jes. 54:11. Med spetsglans vill jag nu mura dina stenar och giva dig grundvalar av safirer. Jag vill göra dina tinnar av rubiner och dina portar av kristall och hela din ringmur av ädla stenar.

Upp. 21:19. Stadens grundstenar voro skönt lagda och utgjordes av alla slags ädelstenar ...

Jes. 60:19. Solen skall icke mer vara ditt ljus om dagen, och månen skall icke mer lysa dig med sitt sken, utan Herren skall vara ditt eviga ljus, och din Gud skall vara din härlighet.

Upp. 21:23. Och staden behöver icke sol eller måne till att lysa där, ty Guds härlighet upplyser den, och dess ljus är Lammet.

Jes. 60:3. Och folken skola vandra i ditt ljus och konungarna i glansen som går upp över dig.

Upp. 21:24. Och folken skola vandra i dess ljus, och jordens konungar föra ditin vad härligt de hava.

Jes. 60:11. Och dina portar skola hållas öppna beständigt, varken dag eller natt skola de stängas, så att folkens skatter kunna föras in i dig. *Jes. 60:20.* Din sol skall då icke mer gå ned

...

Upp. 21:25 f. Dess portar skola aldrig stängas om dagen — natt skall icke finnas där — och vad härligt och dyrbart folken hava skall man föra ditin.

Jes. 40:10. Ja, Herren, Herren kommer med väldighet, och hans arm visar sin kraft. Se, han har med sig sin lön och hans segerbyte går framför honom.

Upp. 22:12. Se, jag kommer snart och har med mig min lön, för att vedergälla var och en eftersom hans gärningar äro.

Den rikliga förekomst av Jesaja-citat som läsaren ”vet om” blir ännu mer framträdande vid en sådan här jämförelse. Det finns anledning att närmare ge akt på i vilket syfte man upprepade gånger citerar GT. Jag vill göra detta genom några hänvisningar dels till evangelierna, dels till Apostlagärningarna och Pauli brev till församlingen i Rom.

1. Tänker man då först på *evangelierna*, så finner man t.ex. att Johannes döparen identifieras och hans uppdrag klarlägges med citat ur Jesaja: ”Det var om denne som profeten Esaias talade, när han sade: Hör rösten av en som ropar i öknen: Ber-

eden vägen för Herren, gören stigarna jämna för honom.” (Matt. 3:1-3, Mark. 1:2, Luk. 4:18, Joh. 1:23 jfr. Jes. 40:3.)

2. Vidare finner man att evangelierna visa att bilden av Jesus från Nasaret sammanfaller med Jesajas Messias-bild. Följande citat återopas:

Matt. 1:23,	Jes. 7:14.
” 4:13-16, Luk. 1:78,	” 9:1 ff.
” 11:5, Luk. 4:16-21,	” 61:1 f.
Joh. 6:45,	” 54:13.
Matt. 8:17, Luk. 22:37, Joh. 12:28,	” 53:4 ff.
” 12:18,	” 42:1. ⁶⁾

3. Den andliga situation, som Jesus i evangelierna tecknar för sin tid sammanfaller med vad Jesaja säger om sin. De förhållanden till vilka avfallet ledde år 700 f.Kr. visade sig vara för handen, när Jesu samtida i otro vände sig bort från Kristus. ”Syn-den stod kvar” i en olycksbådande belägenhet: ”Med hörande öron skolen I höra, och dock alls intet förstå etc.” (Matt. 13:14 jfr. Mark. 4:2, Luk. 8:10, Joh. 12:40.)

Jesajas första utsaga (Jes. 6:9-10) är här det tidlösa ordet, som på samma sätt tolkar otrons konsekvenser i olika tider.

Likheten i den andliga situationen bekräftas på samma sätt av Jesus enligt vad som anföres hos Matt. 15:8 (Luk. 7:6), där Jesajas ord (Jes. 29:13) tillämpas på fariseerna och de skriftlärde i Jerusalem.

Läser man Apostlagärningarna och Pauli brev till församlingen i Rom, finner man hur i dessa skrifter profeten Jesaja ofta är med. Det finns mer än 30 hänvisningar till Jesaja i Apostlagärningarna och mer än 40 sådana i brevet till församlingen i Rom. Exempelen på vad det här är fråga om är alltså många, och det är tydligt, att de som här ansvara för skildringen har behov av att skriva utifrån GT och inte minst med ”stöd” av profeten Jesaja.

Varje kapitel visar detta även om allt inte påpekas här. Men man kan erinra sig fjärde kapitlet där församlingens förbön för apostlarna (Apg. 4:24) uppbäres av Jes. 37:16: ”Herre Sebaot, Israels Gud, du som allena tronar på keruberna, du allena är Gud, den som råder över alla riken på jorden; du har gjort himmel och jord.”

Särskilt intresse tilldrar sig det åttonde kapitlet med berättelsen om den etiopiske hovmannen. Den bokrulle, som han för med sig från Jerusalem är just en Jesaja-rulle.⁷⁾

Om man erinrar sig hur ”frälsningen” betraktas enl. Jes. 56:3-7 och den utpräglade universalismen beträffande frälsningsförkunnelsen, så kunde inte hovmannen ha fått en annan bokrulle i sin hand.⁸⁾

I kap. 10 omtalas Petrus’ besök i Cesarea och hans sammanträffande med hövitsmannen Kornelius samt hans husfolk. — Från början var tanken på att gå till hedningarna närmast motbjudande för apostlarna, men Skriften kom dem till hjälp och Petrus låter tre Jesaja-ord bli vägledande: ”Främlingen som har slutit sig till Herren dem skall jag låta komma till mitt heliga berg och giva dem glädje i mitt bönehus ...” (Jes. 56:6 f.). Jesu glada budskap om frid ser Petrus i ljuset av Jes. 52:7.

Från och med Apg. 10 träder frälsningens universalism mer och mer fram på samma gång som Israels förstockelse kulminerar. Över detta skede lyser på ett särskilt sätt Jesajas profetiska ljus.

Gå vi till aposteln Paulus predikan i Antiokia i Syrien (Apg. 13) finner vi, att han med skriftbevis betygar att ”Gud har efter Davids säd låtit Jesus komma såsom Frälsare åt Israel” (13:23). Därvid åberopas Jes. 11:1: ”Men ett skott skall skjuta upp ur Isaïs avhuggna stam, och en telning från dess rötter skall bära frukt etc.” Se även Jes. 7:14. Han betonar särskilt **uppfyllelsen** av profeternas skrifter och citerar följande: ”Jag skall **uppfylla** åt eder de heliga löften som jag i trofasthet har givit åt David” (Jes. 55:3).

Paulus rönte ringa framgång, vilket framgår av Apg. 13:44 f. Det ger honom anledning att tolka och tillämpa Jesajas utsagor just på den föreliggande situationen: "Guds ord måste i främsta rummet förkunnas för eder. Men eftersom I stöten det bort från eder och icke akten eder själva värdiga det eviga livet, så vända vi oss nu till hedningarna. Ty så har Herren bjudit oss." — Det som aposteln närmast har i tankarna är ett par ord av Jesaja: "Ja, du skall kalla på folkslag som du icke känner, och folkslag som icke känner dig skola hasta till dig ..." (Jes. 55:5). "Det är för litet för dig, då du är min tjänare, att allenast upprätta Jakobs stammar och föra tillbaka de bevarade av Israel; jag vill sätta dig till ett ljus för hednafolken, *för att min frälsning må nå intill jordens ända*" (Jes. 49:6).

Det steg som Paulus tager visar att förstockelsen enl. Jes. 6:9 f. har nått en höjdpunkt. Därför är det med "stor bedrövelse och oavlatligt kval i hjärtat" (Rom. 9:1 f.) som han handlar såsom han gör, medveten om att Guds ord uppfylles även med avseende på domförutsägelserna.⁹⁾

Om man går ut ifrån att Paulus skrev Romarebrevet från Korint år 56, där han tidigare — år 51 — haft en lidandesfylld uppgörelse med judarna (Apg. 18), blir hans utförliga behandling av frågan om Israels förstockelse i brevet till församlingen i Rom ännu mer anmärkningsvärd. Det är därför anledning att med några ord beröra vad som är skrivet i Rom. 9-11.

1. Vi finner där att Paulus varnar för att träta med Gud i denna fråga (Rom. 9:20) och stöder sig på ord av Jesaja (Jes. 29:16, 45:9 ff., 64:8).

2. Paulus visar att domen över Israel icke är total i motsats till hur det var med staden Sodom och andra (Rom. 9:29 ff.). Här tänker han på Jes. 1:9, 9:14, 10:22, 28:16. — Klippan eller grunden som är lagd i Israel kan inte göras om intet, därför blir domen icke total.

3. 9:30-10:21. Paulus talar om det anstötliga för judarna, att hedningarna, "som icke foro efter rättfärdighet, hava vunnit rät-

tfärdighet, nämligen den rättfärdighet som kommer av tro” under det att Israel som for efter en rättfärdighetslag, icke kom till någon sådan lag (Rom. 9:30-31). Varför? Verserna 32-33 i samma kapitel ger svaret. Sällan har aposteln med ett så djupt allvar som här undervisat, då han under bön om sitt folks frälsning avslöjar att frälsningsklippan, det som var givet till räddning på grund av ohörsamhet och gensträvighet blev till fall för judarna (Jes. 8:14, 28:16).

4. 11:1-36. Sömnaktigheten som utmärker Israel och som har fört dem på fall finner han förutsagd (5 Mos. 29:4, Jes. 6:9 f., 29:10 f., Ps. 69:23 f.). — Det är icke uteslutande med profeten Jesajas ord som Paulus i detta skriftavsnitt framställer sin undervisning; han talar givetvis med hela Skriften för ögonen. Men också i detta kapitel framhåller han bl.a. utifrån den profetbok som det i denna uppsats är fråga om, att Israels förstockelse är stor men den är icke total; Israel skall därför *bliva frälst*. — ”Men såsom en förlossare kommer Herren för Sion och för dem i Jakob, som omvända sig från sin överträdelse, säger Herren” (Jes. 59:20).

I det som är den stora bedrövelsen och det kvalfulla för honom ser han slutligen den Outgrundlige (Rom. 11:33 ff., jfr. Jes. 40:13). Han ser en Guds DOM men ock en Guds VÄG i Israels förkastelse.

Slutet av Apostlagärningarna, Apg. 25-26

Paulus är fängslad i Cesarea och håller ett tal inför konung Agrippa. Judarna anklaga honom. Han berättar om sin omvändelse, Apg. 26:1-18, och framlägger det *program* som hade varit honom givet och som han hade hållit sig till (Apg. 26:18). Man kan inte undgå att lägga märke till huru detta svarar till och utformas i överensstämmelse med vad som hade förkunnats icke minst av profeten Jesaja och efter honom ofta upprepats (Jes. 35:5 f., 42:7, 60:1 ff. m.fl.).

Avfallet från Herren vilket är ett mörker, en förblindelse och en vilsegångenheter vare sig det rör juden eller hedningen, det skall vändas i sin motsats: ljus, ett seende, ett återförande.

Paulus kommer till Rom, Apg. 28:15 ff.

Aposteln församlar judarna (Apg. 28:17) och visar genom sin handling att han icke ”blyges för evangelium”, han är fånge och representant för ett ”parti” som ”överallt mötes med gensägelser” (Apg. 28:22). Samtalet blir kort. Paulus tar till orda med stort allvar (Apg. 28:25 ff.). Utsagan i Jes. 6:9-10 har nått en kulmen. Judarna är förstockade och gå sin väg. Paulus går likaså slutgiltigt sin — till hedningarna med Guds sôteía.

IV. Avslutning

Utan att se bort ifrån att de flesta böcker flitigt citeras i NT, har denna uppsats velat vara begränsad till att visa hur framträdande Jesajas profetbudskap överallt tonar med tydligt och urskiljbart. Detta framhåller i sin tur den grundläggande principen i relationen mellan NT:s och GT:s böcker i allmänhet, nämligen det oavvisliga beroendet, som är förutsättningen för att kunna avslöja hemligheten i GT:s skrifter, vilken är Kristus. Beroendet blir på samma gång det ”stöd” (Rom. 16:25-26), som GT ger åt NT och gör detta till det livets ord som det i verkligheten är.

¹⁾ Denna ödeläggelse, som verkligen kom, har varit underlig i sitt slag. Se 3 Mos. 26:27-46. Somliga har förstått att det inte var fråga om ödeläggelse i vanlig bemärkelse endast, utan något mer. Om President Weizmann berättas det att då någon vid ett tillfälle uttalade sig hänfört om ”oaser i öknen” med tanke på uppbyggnaden i dagens Israel, han svarade: ”Öknen? Här finns ingen öken. Bialik, vår store diktare, brukade säga, att Gud bara täckt över landet med sand och stora stenar, så att folk skulle få den föreställningen att det ingenting var värt — och så hålla sig därifrån! Bialik hade rätt.” (Sid. 167 Ett folk på hemväg.)

²⁾ Jfr sid. 31 i Kristus och Skriften av H. Odeberg.

³⁾ Denna tröst tycks ”följa” Israel. Jag påminner om att prof. Sukenik gav åt var ledamot av kneset vid dess högtidliga öppnande första gången i Jerusalem ett särtryck av det 40:e kap. ur den då funna Jesaja-handskriften. (Judisk Krönika, årg. 1949).

⁴⁾ Professor H. Odeberg säger i Skriftens studium inspiration och auktoritet, sid. 7-8: ”Fattas begreppet ”frälsning” som blott och bart ”räddning”, så täcker det ingalunda det bibliska begreppet och blir helt inadekvat för ordet soteria. Det blir något av en engångshandling över begreppet, något som är tidspreciserat, detta, ”att rädda någon från något ont”. Men det är ej hela betydelsen. I ordet soteria ligger *något varaktigt, något som är bestående, ett tillstånd*, i vilket det som vi beteckna med ”frälsning”, alltså i betydelsen ”räddning”, endast är ett moment.”

⁵⁾ Profeten rör sig med ett annat tidsbegrepp än vårt, en själens tid, vilken ger honom möjlighet att vara samtidigt med sitt folk och samtidigt med kommande släkten. Liksom vi på en och samma gång kunna ”vara” i det förflutna eller i det närvarande med vår tanke, vår känsla, hela vår själ, så kunde profeten ”röra” sig i framtiden och i nuet. Och liksom en person vid 60 år kan tala om sig som densamme som vid 20 år så är Israel för profeten en enhet genom alla århundraden och skall till slut bliva frälst. Jfr Rom. 11:26: ”så skall hela Israel bliva frälst.”

⁶⁾ När den judiske religionshistorikern och filosofen Hans Joachim Schoeps i Erlangen en gång tillfrågades om det kunde tänkas att den återkommande Kristus och Messias vore en och samma person, svarade han: ”Vi judar får inte göra oss någon bild av Gud. Vi har därför inte heller någon bild av Messias, annat än den som tecknas av profeterna. Med ledning av den bilden kommer varje from jude att känna igen honom, då han kommer. Ni kristna har heller inte någon annan bild än den evangelierna ger av honom, men med ledning av den bilden kommer varje troende kristen att känna igen honom. Jag kan inte se något avgörande hinder för att de två bilderna en gång kan komma att täcka varandra.”

⁷⁾ Man kan med tanke på berättelsen i Apg. 8 erinra sig det adertonde kapitlet hos Jesaja, vilket inte kan ha undgått att fångsla hovmannen, även om det kapitlet inte allrämest tilldrog sig hans uppmärksamhet utan Jes. 53.

Detta jämför jag med vad dr F. Hylander skriver i Bortom bergen, del I, sid. 40: ”Enligt etiopiska krönikor var det också en Candace av Axum, vars eunuck och högsta förtroendeman i överensstämmelse med Apostlagär-

ningarnas åttonde kapitel blev döpt av Filippus på återväg till sitt land. Om missionär Anton Jönssons mynttolkningar är riktiga, och mycket talar därför, skulle denna drottning någon gång mellan åren 27 och 42 e.Kr., påverkad av sin hovman och det ljus han fått över frälsningen i den lidande Messias (Jes. 53) ha omfattat kristendomen och på sina mynt präglat valspråket: "I Kristus seger!"

8) Jes. 56:3-7, 49:6. Händelsen är övervakad eller inspirerad. (Jes. 55:11). Strax före hovmannens möte med Filippus hade han läst Jes. 52 och t.ex. vv. 7-10. Filippus blir "glädjebudbäraren" i det han med "detta skriftens ord (Jes. 53) begynte förkunna för honom evangelium om Jesus".

⁹⁾ I denna belägenhet får Paulus tröst, ty han får i en syn om natten höra ett ord av Jesaja läsas för honom: Frukta icke, ty jag är med dig, var ej försagd, ty jag är din Gud etc. (Jes. 41:10). Detta speciella löfte till Israel gives nu åt Paulus, då han drives bort av judarna. Han får nu detta löfte, ty han och icke det judiska folket går på Herrens väg. Herren är med honom och därför behöver Paulus icke frukta, se Apg. 18:9 f.

GT:s böcker citerade i NT

	Matt.	Mark.	Luk.	Joh.	App.	Rom.	1 Kor.	2 Kor.	Gal.	Ef.	Fil.	Kol.	1 Tess.
1 Mos.	2/5	2/2	0/16	0/14	3/18	6/12	2/6	0/2	2/8	1/1	0/2		0/1
2 Mos.	5/10	3/3	3/11	1/7	3/20	4/5	1/10	1/7	0/1	2/1	0/1		
3 Mos.	4/8	2/1	2/8	0/5	0/4	2/4	0/4	3/1	1/0			0/3	0/1
4 Mos.	2/6	1/1	0/5	1/1	0/4	0/3	0/9						0/1
5 Mos.	9/13	3/6	4/8	0/14	2/11	5/12	2/8	1/5	2/3	1/4	1/1	0/1	
Josua				0/2	0/4	0/1							
Dom.			0/1	0/1									
Rut			0/1										
1 Sam.	1/0	1/0	0/7		0/3	0/2		0/2					
2 Sam.	0/1		0/3	0/3	0/3	1/2	0/1	0/1					
1 Kon.	0/6	0/1	0/7	0/1	0/6	2/1		0/1					
2 Kon.	0/3	0/3	0/5	0/2	0/3	0/1							
1 Krön.	0/1		0/3		0/1	0/2		0/2					0/1
2 Krön.	0/2		0/2	0/1	0/1	0/1							
Esra			0/1	0/1									
Neh.				0/1									
Ester													
Job	0/5		0/5	0/2	0/2	2/7	1/2	0/1				0/1	0/1
Psalt.	9/22	4/11	5/25	9/17	11/19	13/25	4/14	2/9	0/2	3/6	0/5	0/1	0/2
Ordspr.	0/10	0/2	0/8	0/6	1/0	2/5	0/6	0/5	0/3	0/6			0/3
Pred.			0/1	0/1		0/1							
H. V.													
Jes.	10/28	5/12	7/35	5/22	5/28	17/25	6/6	3/7	2/6	2/7	0/4	0/2	0/1
Jer.	2/9	0/3	0/9	0/7	0/9	0/15	1/5	1/5	0/3	0/1		0/1	0/2
Klag.	0/1						0/1	0/1					
Hes.	1/5	0/3	0/4	0/8	0/6	1/3		1/2					0/2
Dan.	2/5	2/2	1/6	0/3	0/3	0/1	0/2				0/1		
Hosea	3/2	0/1	1/1			2/0		0/1			0/1		
Joel	0/3	0/1	0/1	0/1	1/1	1/0							
Amos					2/0								
Obadja													
Jona	0/2		0/2										
Mika	2/5	0/1	0/6	0/2	0/1	0/2							
Nahum													
Hab.			0/1	0/1	1/0	1/0	0/1		1/0				
Sefanja													
Haggai													
Sakarja	3/8	1/2	0/2	2/2	0/1	0/3				0/1			
Mal.	2/1	1/1	2/4	0/4	0/2	1/0	0/1			0/1			
Totalt	56/160	25/54	25/183	9/128	29/150	60/131	17/76	12/52	8/26	9/28	1/15	0/9	0/15

[Schemat finns som helbild för liggande A4 i katalogen "Bilder".]

Siffran före / betecknar citat, siffran efter / betecknar allusion

2 Tess.	1 Tim.	2 Tim.	Titus	Filémon	Hebr.	1 Petr.	2 Petr.	1 Joh.	2 Joh.	3 Joh.	Jakob	Judas	Uppb.	Totalt
	0/4		0/1		5/15	1/3	0/5	0/1			1/2	0/4	0/8	25/142
	0/2	0/1	0/1		4/22	1/1		0/2			1/1		0/15	29/120
	0/2				1/9	0/2		0/2			1/2		0/2	16/58
		0/2	0/1		2/7		0/4	0/1				0/2	0/2	6/49
0/1	1/5		0/1		4/7		0/1	0/2			0/5	0/2	0/7	35/116
					0/2						0/1		0/1	0/11
					0/3									0/5
														0/1
					0/4									2/18
		0/2			1/2									2/18
					0/6			0/1			0/3		0/3	2/36
					0/2								0/3	0/22
					0/1								0/1	0/12
					0/2						1/0			1/9
														0/2
														0/1
	0/3				0/1	0/2					0/7		0/1	3/40
0/2	0/7	0/6	0/1		16/16	4/6	1/5	0/6		0/1	0/11	0/2	0/45	81/266
	0/1				2/1	4/2	1/0	0/4			1/10		0/1	11/73
	0/1				0/1			0/1			0/1			0/7
1/4		0/1	0/1		3/12	7/12	2/3	0/2		0/1	1/4	0/1	4/76	80/300
0/2	0/1		0/1		2/6	0/1	0/2	0/2			1/1		0/21	7/106
	0/1						0/1							0/5
0/1	0/1		0/2		0/2	0/2	0/2						0/34	3/77
0/1		0/1			0/2	0/1						0/1	0/26	5/55
					0/1	1/0								7/7
			0/1										0/6	2/14
					0/1							0/1	0/1	2/3
														0/4
														2/17
												0/2		0/2
					1/0								0/1	4/2
					0/1								0/2	0/3
					1/0									1/0
					0/2						0/2	0/2	0/12	6/37
0/1						0/1					0/1		0/2	6/19
1/12	1/28	0/13	0/10		42/128	18/32	4/23	0/24		0/2	7/51	0/15	4/272	

Innehåll:

H. Odeberg, Listiga som ormar	sid. 51
„ „ Fåfänga ord	” 55
J. Pettersson, Hörnsten, slutsten	” 60
A. Marklund, Profeten Jesajas bok i NT	” 64
